

Globalizacja i jej problemy

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Walery Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008, s. 289.
- Źródło: *Korporacje transnarodowe w procesie globalizacji*, dostępny w internecie: globalizacja.genialne.info [dostęp 6.07.2020 r.].
- Źródło: Naomi Klein, *No Logo: No Space, No Choice, No Jobs*, tłum. Hanna Pustuła, Izabelin 2004, s. 9.
- Źródło: *Nowy, potworny świat. Z Francisem Fukuyamą rozmawiała Małgorzata Borkowska*, „Trybuna” 2004.

Globalizacja i jej problemy

Źródło: Artem Beliaikin, domena publiczna.

Walery Pisarek

Wstęp do nauki o komunikowaniu

Globalizacja to tylko inne słowo na oznaczenie grożącego nam tryumfu amerykańskiej kultury: rozrywki, mody, amerykańskiego stylu życia. Wydaje się, że globalizacja będzie wkrótce pełna i Mcdonald's będzie mógł wysyłać swoje reklamy do każdego człowieka, każdej kobiety, każdego konsumenta dokądkolwiek na świecie o dowolnej porze dnia. Ale globalizacja jest czymś więcej niż bitwami coca-coli, więcej niż promocją religii hollywoodzkiej.

Źródło: Walery Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008, s. 289.

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie globalizacji.
- Przeanalizujesz rozwój zjawiska globalizacji.
- Ocenisz konsekwencje globalizacji.

Przeczytaj

Czym jest globalizacja

Globalizacja to zmiany, które są widoczne w stosunkach międzynarodowych i prowadzą do pogłębiającej się integracji państw, społeczeństw, kultury i gospodarki. Charakteryzują się nasileniem takich zjawisk, jak przepływ kapitału, ludzi, dóbr i usług, technologii, wzorców kulturowych, powiązań politycznych czy przestępczości. Wszystko to dzieje się w tzw. [kompresji czasoprzestrzeni](#).

Przyczyny i etapy globalizacji

Według klasycznej koncepcji mówi się o trzech etapach globalizacji:

- Etap pierwszy łączył się z epoką wielkich odkryć geograficznych i trwał od XV do początków XIX w. Związany był z zamorską działalnością wielkich kampanii handlowych, które integrowały rynki wielu krajów w związku z przepływem towarów, kapitału i ludzi.
- Etap drugi to czas od początku XIX w. do czasów II wojny światowej. Nastąpiła wówczas rewolucja przemysłowa oraz stworzenie światowego systemu kolonialnego. Bardzo to ułatwiło i upowszechniło podróżowanie dzięki rozwojowi kolei, żeglugi i przemysłu motoryzacyjnego.
- Etap trzeci rozpoczął się po II wojnie światowej i trwa do dziś. Związany jest z rozwojem technologicznym, powstaniem internetu oraz porozumieniami handlowymi i działalnością organizacji międzynarodowych. Dodatkowo rozwój globalizacji przyspieszyły zmiany polityczne, jakie zaszły na przełomie lat 80. i 90. XX wieku.

Jaki przejaw globalizacji jest widoczny na ilustracji?

Źródło: geralt, domena publiczna.

Konsekwencje globalizacji

Globalizacja jest procesem, który zarówno łączy, jak i dzieli: wspiera integrację państw i narodów, tworzy globalną wioskę, ale i dynamizuje skłonności dezintegracyjne, czego przykładem jest ciągle powstawanie kolejnych państw narodowych.

Prowadzi także do asymetrycznego rozwoju świata: przepływowi kapitału nie towarzyszy przepływ siły roboczej; rynek pracy w krajach bogatych ogranicza, choć nie uniemożliwia, możliwości zatrudnienia osób będących obywatelami państw biedniejszych. W związku z tym globalizacja przynosi korzyść małej grupie osób, pomijając zdecydowaną większość. W 2017 r. według raportu Oxfam International ośmiu najbogatszych ludzi miało tyle majątku, co cała biedniejsza połowa ludności (rok wcześniej były to 62 najbogatsze osoby). Skutkiem tego może być narastanie frustracji, zawiści czy podstawowego poczucia niesprawiedliwości. Prowadzi to z jednej strony do rozwoju przestępczości i terroryzmu oraz przenoszenia lokalnych konfliktów na arenę międzynarodową, a z drugiej sprawia, że prowadzenie klasycznych wojen w warunkach [deterytorializacji](#) staje się coraz mniej opłacalne.

Wzrost znaczenia międzynarodowych korporacji i organizacji prowadzi także do zmian gospodarczych i społecznych, którym nie towarzyszy w takim samym stopniu integracja polityczna. Współpraca gospodarcza i konsolidacja gospodarek krajów związane są jednocześnie z systemem współdziałających, ale autonomicznych państw narodowych. Organizacje międzynarodowe, z wyjątkiem Unii Europejskiej, nie posiadają władzy ponadnarodowej. Ludzie zaczynają utożsamiać się coraz częściej z korporacjami, w których pracują, a nie z ojczyzną.

Popatrz na restaurację McDonald's widoczną na zdjęciu – czy da się rozpoznać, w jakim miejscu świata ją postaviono?

Tanay, Filipiny

Źródło: Florentino Floro, domena publiczna.

Globalizacja daje jednak możliwość poznawania odległych dotąd kultur. Możliwość podróżowania, zmiany miejsca zamieszkania i pracy w innym państwie sprawia, że relacje międzyludzkie są coraz szersze i mają charakter międzykulturowy.

Współpraca międzynarodowa daje biednym krajom możliwość korzystania z pomocy humanitarnej oraz pomaga pokojowo współistnieć. Ponadto interesy narodowe są efektywniej realizowane w ramach tej współpracy i przynależności do organizacji międzynarodowych. Wspólnie jest także łatwiej zwalczać międzynarodową przestępczość i terroryzm. Wpływa to na wzrost demokratyzacji i upowszechnianie praw człowieka.

Dzięki globalizacji, a szczególnie przepływowi kapitału związanemu głównie z działalnością korporacji, następuje także szybszy rozwój technologiczny i upowszechnienie się dorobku cywilizacyjnego. Można to zauważyć zwłaszcza na przykładzie szkolnictwa. Wielu mieszkańców bogatej Północy pracuje w szkołach biednego Południa (np. w krajach Afryki równikowej) jako nauczyciele, przynajmniej przez kilka tygodni. Jednocześnie coraz więcej obywateli krajów biednych decyduje się na naukę nie tylko na szczeblu podstawowym.

Entuzjaści, antyglobaliści i alterglobaliści

Globalizacja ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników.

Entuzjaści przekonują, że globalny rynek jest skuteczniejszy i bardziej innowacyjny, a ludzie stają się coraz bardziej wolni. Według nich globalizacja sprzyja rozwojowi rynku pracy

i niskim cenom, ułatwia demokratyzację, a przeciwdziała autorytaryzmom. Osłabia też różnice pomiędzy państwami.

Z kolei **antyglobaliści** zwracają uwagę na **turbokapitalizm**, dominację międzynarodowego rynku gospodarczego nad rynkami lokalnymi, coraz mniejszą rolę państw narodowych, a coraz większą korporacji i organizacji międzynarodowych czy niszczenie środowiska naturalnego. Ponadto uważają, że skutkiem globalizacji jest coraz większe rozwarstwienie społeczeństwa, co oznacza bogacenie się bogatych i ubożenie, i tak już ubogiej, części ludzkości. Globalizacja spycha też na margines kulturę elitarną, a upowszechnia masową.

Alterglobaliści twierdzą natomiast, że globalizacji nie da się powstrzymać i antyglobalistyczne manifestacje nie mają sensu. Dostrzegają pozytywne strony tego zjawiska. Stawiają sobie za cel zmianę bezdusznej wersji globalizacji na tę „z ludzką twarzą”, opartą na społeczeństwie obywatelskim, przestrzeganiu praw człowieka, rodzinie, wspólnotach lokalnych i państwach narodowych.

Słownik

deterytorializacja

przenikalność granic państwowych, w wyniku czego władze danego państwa tracą kontrolę nad osobami i rzeczami znajdującymi się na jego terytorium

inwestycje greenfield

inwestycje realizowane na niezamieszkałych dotąd terenach niemających żadnej infrastruktury

kalifornizacja

proces upodabniania się gustów i potrzeb konsumentów

kompresja czasoprzestrzeni

zjawisko opisane przez Davida Harveya odnoszące się do wszystkiego, co wpływa na czas i przestrzeń; oznacza, że dzięki postępowi technicznemu człowiek jest w stanie w bardzo krótkim czasie dotrzeć w każde miejsce na ziemi albo osobiście, albo wirtualnie

makdonaldyzacja

zjawisko upowszechniania się reguł stosowanych w barach szybkiej obsługi we wszystkich dziedzinach życia społecznego na całym świecie

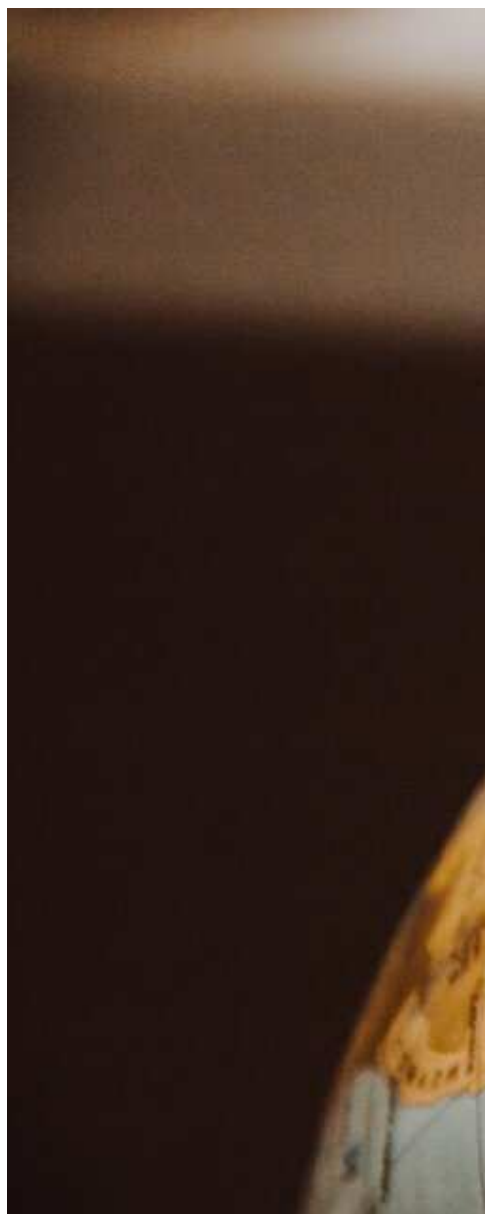
turbokapitalizm

współczesna forma kapitalizmu, w której efektywność rynkowa jest najważniejsza;
deregulacja oraz kapitał należący do międzynarodowych korporacji powoduje brak
możliwości kontroli przez władze państwowe

Gra interaktywna

Polecenie 1

Sprawdź swoją wiedzę o globalizacji, biorąc udział w poniższej grze.

Test

Sprawdź swoją wiedzę o globalizacji, biorąc udział w grze

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

7 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Ćwiczenie 1

Podaj przejawy globalizacji, które dostrzegasz w swoim domu.

Ćwiczenie 2

Rozstrzygnij, czy idea zrównoważonego rozwoju ma szansę na realizację w dobie globalizacji. Swoje zdanie uzasadnij minimum dwoma argumentami.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie:

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz opis, który pasuje do płaszczyzny społeczno-kulturowej globalizacji.

- ☐ procesy integracyjne regionów i państw, porozumienia o ruchu bezwizowym, zawieranie koalicji międzynarodowych, działania Interpolu
- ☐ swobodny przepływ kapitałów, liberalizacja w handlu zagranicznym, procesy koncentracji kapitału, procesy integracyjne, standaryzacja produktów
- ☐ swobodny i błyskawiczny przepływ informacji dzięki nowoczesnym formom telekomunikacji, gospodarka oparta na wiedzy; rozwój transportu
- ☐ upowszechnianie się jednego wzorca wartości oraz konsumpcji, międzynarodowe środowiska pracy, kształtowanie norm i poglądów przez środki masowego przekazu, swobodny przepływ osób między państwami oraz kontynentami

Ćwiczenie 2

Zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

Dzięki globalizacji człowiek...

- ☐ prowadzi zdrowy tryb życia.
- ☐ szybciej dociera do odległych miejsc na świecie.
- ☐ więcej czyta.
- ☐ ma dostęp do najnowszych technologii.

Ćwiczenie 3

Zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Człowiek z Davos jest globalistą.	☐	☐
Zmiany w procesach gospodarczych zachodzą w takim samym tempie, jak na płaszczyźnie politycznej.	☐	☐
Alternatywą dla globalizacji jest idea zrównoważonego rozwoju.	☐	☐
Dzięki globalizacji środowisko naturalne jest coraz mniej eksploatowane.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Połącz w pary pojęcia z ich definicjami.

McŚwiat

Zjawisko unifikacji potrzeb i gustów konsumentów.

Turbokapitalizm

Współczesna forma kapitalizmu, w której efektywność rynkowa jest najważniejsza.

Alterglobalizm

Wolny rynek o zasięgu globalnym kontrolowany przez korporacje, istniejący niemal we wszystkich krajach świata.

Kalifornizacja

Ruch, który nie sprzeciwia się globalizacji, ale jej bezdusznej i czysto ekonomicznej formie.

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z ilustracją i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: geralt, domena publiczna.

Podaj, jaki wymiar globalizacji odzwierciedla ilustracja.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

“*Nowy, potworny świat. Z Francisem Fukuyamą rozmawiała Małgorzata Borkowska*”

Nie ma konfliktu między demokracją a globalizacją. Są pewne napięcia, ale szybki rozwój gospodarczy pomaga w demokratyzacji państw, takich jak Chiny czy Indie. Potrzebujemy skutecznych międzynarodowych mechanizmów pomagających ludziom przystosować się do nowych warunków. Nie da się zatrzymać globalizacji, ale możemy sterować nią tak, by była jak najbardziej korzystna dla społeczeństwa.

Źródło: *Nowy, potworny świat. Z Francisem Fukuyamą rozmawiała Małgorzata Borkowska*, „Trybuna” 2004.

Wyjaśnij, do jakiego nurtu nawiązują powyższe poglądy i wskaż argument w tekście na uzasadnienie swojej tezy.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

“ *Korporacje transnarodowe w procesie globalizacji* ”

Obecnie na całym świecie działa około 63 tysięcy korporacji transnarodowych posiadających ponad 820 tysięcy zagranicznych filii. Łączna wartość produktu brutto korporacji stanowi około 25% światowego PKB, a dochody największych korporacji przewyższają krajowe produkty wielu średniej wielkości krajów, również Polski.

W światowym eksporcie dostawy wewnątrzkorporacyjne stanowią w przybliżeniu 35%, dalsze 40% przypada na dostawy niezależnych odbiorców współpracujących z korporacjami.

Ważne znaczenie korporacji transnarodowych jest związane z ich potęgą ekonomiczną. Działalność korporacji spełnia bowiem w gospodarce światowej wiele ważnych funkcji, które służą rozwojowi i przemianom w skali globalnej, regionalnej i krajowej. Realizując swą politykę ekspansji (inwestycyjna, kooperacyjna, handlowa), korporacje dokonują przemieszczania zasobów i zdolności wytwórczych, pobudzają wzrost i efektywność gospodarczą. Ponadto przyczyniają się do restrukturalizacji sektorów i przedsiębiorstw, aktywizują konkurencję i lokalną przedsiębiorczość, transmitują nowe metody i wzorce gospodarowania oraz umacniają międzynarodowe powiązania i współzależności.

Niekiedy jednak można zauważyć, że działalność korporacji transnarodowych może mieć również niekorzystne oddziaływanie na gospodarki krajów goszczących. Działalność korporacji może bowiem doprowadzić np. do praktyk restrykcyjnych, „podcinania” krajowych przedsiębiorstw, drenażu rynków i zaawansowanych zasobów

wytwórczych, oligopolizacji rynków branżowych czy też utrwalania tradycyjnej struktury eksportu.

Korporacje transnarodowe w swojej działalności wykorzystują różnice w geograficznym rozmieszczeniu czynników produkcji oraz różnice w polityce ekonomicznej poszczególnych krajów. Przykładem takiego wykorzystywania różnic jest zróżnicowanie poziomu podatków i subsydiów. Pierwotnie głównym motywem zaangażowania się korporacji w danym kraju lub regionie były zasoby bogactw naturalnych oraz zasoby w postaci taniej siły roboczej. Współcześnie te pierwotne motywy stały się mniej istotne na rzecz kwalifikacji, mocy badawczych i wytwórczych czy technologii. Takie argumenty tłumaczą koncentrację działalności korporacji w krajach wysoko rozwiniętych. O lokalizacji inwestycji obecnie decydują takie czynniki, jak: komplementarne umiejętności, infrastruktura czy też dostawcy potrafiący sprawnie i elastycznie wykorzystywać nowoczesne technologie.

Źródło: *Korporacje transnarodowe w procesie globalizacji*, dostępny w internecie: globalizacja.genialne.info [dostęp 6.07.2020 r.].

Wyjaśnij, jak korporacje zmieniły światową gospodarkę.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Naomi Klein

No Logo: No Space, No Choice, No Jobs

Dżakarta: – Spytaj ją, co ona szyje. Co jest napisane na metce. Wiesz, co to metka? – mówię, sięgając za siebie i wykręcając kołnierzyk koszulki. Indonezyjskie robotnice zdążyły już przyzwyczaić się do cudzoziemców, którzy przyjeżdżają rozmawiać o niehumanitarnych warunkach pracy w fabrykach, gdzie kroją, szyją i kleją dla międzynarodowych koncernów, takich jak Nike, Gap czy Liz Claiborne. Jednak te szwaczki w niczym nie przypominają podstarzałych robotnic, które spotykam w windzie swojego domu. Są bardzo młode, niektóre mają zaledwie piętnaście lat; bardzo nieliczne przekroczyły dwadzieścia jeden.

Tego konkretnego sierpniowego dnia 1997 roku owe niehumanitarne warunki doprowadziły do strajku w fabryce odzieży Kaho Indach Citra w dzielnicy przemysłowej Kawasan Berikat Nusanstar na obrzeżach Dżakarty. Niezadowolenie pracowników Kacho, zarabiających równowartość dwóch dolarów dziennie, wywołała przymusowa praca w nadgodzinach, za które płacono im znacznie poniżej oficjalnej stawki. Po trzydniowym przestoju zarząd przystał na kompromis, typowy dla regionu charakteryzującego się wybitnie luźnym stosunkiem do przepisów pracy: nadgodziny przestaną być obowiązkowe, ale wynagrodzenie za nie pozostanie na nielegalnie niskim poziomie. Dwa tysiące robotnic powróciło do swoich maszyn; cała załoga, z wyjątkiem 101 młodych kobiet, które zarząd uznał za młodziaki. „Sprawa jest więc nie załatwiona”, powiedziała mi jedna z dziewcząt, boleśnie rozgoryczona i pozbawiona złudzeń, że w przyszłości cokolwiek się zmieni. (...)

Doniesienia na temat ogólnoświatowej sieci marek i produktów przystraja się zazwyczaj w euforyczną retorykę marketingową globalnej wioski, niesamowitego miejsca, gdzie nasi współplemieńcy w najbardziej niedostępnych zakątkach buszu stukają w klawiaturę laptopów, sycylijskie babcie prowadzą e-biznesy, a cała globalna młodzież ma jednakowy dostęp, by zacytować stronę internetową Levisa, do „ogólnoświatowej kultury stylu”. Kto żyw, przycina swoją strategię marketingową do tej postnarodowej wizji, od Coca-Coli i McDonald'sa po Motorolę, najpełniej jednak obietnicę powszechnej równości na ometkowanym globie wyzyskała kampania IBM, prowadzona wytrwale pod hasłem: „Rozwiązania dla naszej małej planety”.

Ekscytacja, wywołana tymi szaleńczymi zachwytemi nad globalizacją, szybko się jednak rozviała, kiedy odkryto ukryte pod lśniąca fasadą szczeliny i pęknięcia. W ciągu ostatnich czterech lat na Zachód coraz częściej docierają obrazki z zupełnie innej globalnej wioski, gdzie ciągłe pogłębianie się różnic ekonomicznych nie idzie bynajmniej w parze z rozszerzaniem oferty dostępnych wyborów kulturowych.

W wiosce tej niektóre z międzynarodowych koncernów, nie kwapiąc się wcale do niwelowania różnic za pomocą pracy i technologii dla wszystkich, ciągną niewyobrażalne zyski z eksploatacji najbiedniejszych rejonów naszej planety. To wioska Billa Gatesa, w której zbił on majątek szacowany na 55 miliardów dolarów, odmawiając jednej trzeciej swoich pracowników stałego etatu, konkurencję zaś wchłaniając lub spychając w niebyt za pomocą wyjątkowych osiągnięć Microsoftu w pakietowaniu oprogramowania. W tej wiosce wszyscy jesteśmy ze sobą połączeni siecią nazw handlowych, pod którą kryją się jednak produkujące dla znanych domów mody warsztaty pracy wyrobniczej podobne do tych, które odwiedziłam na obrzeżach Dżakarty. IBM twierdzi, iż objął swoją technologią całą planetę, i istotnie tak jest, tyle tylko, że jego obecność w Trzecim Świecie przyjmuje często formę eksploatacji taniej siły

roboczej, wytwarzającej procesory i systemy zasilania, dzięki którym pracują nasze komputery. Na przedmieściach Manili spotkałam kiedyś siedemnastolatkę, która składała czytniki CD-ROM-ów dla IBM-u. Powiedziałam jej, że jestem pełna podziwu, iż tak młoda osoba wykonuje tak skomplikowaną pracę. „Robimy komputery”, odpowiedziała mi na to, „ale nie umiemy ich obsługiwać”. Zdaje się, że planeta, na której mieszkamy, wcale nie jest taka mała.

Źródło: Naomi Klein, *No Logo: No Space, No Choice, No Jobs*, tłum. Hanna Pustuła, Izabelin 2004, s. 9.

Wyjaśnij, odwołując się do tekstu, co miała na myśli autorka, pisząc: „Zdaje się, że planeta, na której mieszkamy, wcale nie jest taka mała”.

Dla nauczyciela

Autorka: Małgorzata Krzeszowska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Globalizacja i jej problemy

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

VII. Współczesne stosunki międzynarodowe.

Uczeń:

3) wyjaśnia pojęcie globalizacji i wykazuje jej formy i skutki w sferze polityki, kultury i społeczeństwa; diagnozuje wpływ na ten proces podmiotów prawa międzynarodowego; przedstawia najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji.

Zakres rozszerzony

XIII. Ład międzynarodowy.

Uczeń:

6) analizuje kwestię globalizacji na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *Dżihad kontra McŚwiat* Benjamina R. Barbera lub *No logo* Naomi Klein);

7) charakteryzuje wpływ globalnych korporacji na współczesną politykę, gospodarkę i społeczeństwo.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- definiuje zjawisko globalizacji;
- analizuje przejawy globalizacji;
- ocenia skutki globalizacji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda kuli śnieżnej;
- rozmowa nauczająca;
- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Podanie tematu i celów zajęć.

2. Uczniowie poznają definicję globalizacji – metoda kuli śnieżnej. Uczniowie w parach ustalają definicję, zapisują na karteczce, potem łączą się w czwórki i ósemki wspólnie pracują nad definicją globalizacji. Na koniec decydują i wybierają definicję spośród zaproponowanych.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie rozmawiają o przejawach globalizacji, które dostrzegają na co dzień. Zwracają przy tym uwagę na ich pozytywne i negatywne strony. Na koniec wybrana osoba podsumowuje rozmowę.

2. Uczniowie zapoznają się z treścią lekcji i wykonują ćwiczenia 7 i 8, charakteryzując krótko zmiany społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe związane z globalizacją.

3. Następnie uczniowie przechodzą do dyskusji na temat roli korporacji i organizacji międzynarodowych w procesach globalizacji. Wybrana osoba podsumowuje dyskusję.
4. Uczniowie zapoznają się z multimedium (gra interaktywna) i wykonują ćwiczenia do multimedium.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie dokończają zdanie: „Globalizacja jest jak..., ponieważ...”.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują pozostałe ćwiczenia.

Materiały pomocnicze:

Gordon Brown, *Globalna etyka kontra interes narodowy*, ted.com.

Naomi Klein, *No Logo: No Space, No Choice, No Jobs*, tłum. Hanna Pustuła, Izabelin 2004.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą wykorzystać pytania, tworząc samodzielnie inną grę.